

„Enne diskussiooni võta 100 g (40°–80°)!”

Gustav Naani kolm kirja Abe Liebmanile

Helen Lausma-Saar

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi fond Eesti Riigiarhiivi Filiaalis sisaldab muu huvitava seas ka kolm Gustav Naani¹ kirja Abe Liebmanile.² Need pärinevad 1948.aastast, mil käis töö Eesti NSV periodiseerimiskontseptsiooni lõppvariandi vormistamise kallal. Kirjad pakuvad huvitavat lisateavet selle kohta, kuidas kujunes uus, marksistlik-leninlik-stalinlik Eesti ajaloo kontseptsioon. Ent mitte ainult: nimelt annavad kirjad võimaluse heita pilk eelkõige Gustav Naani mõttemaailma ning ridade vahelt saab aimu ka Abe Liebmani rollist ajalooteaduse ümbermõtestamisel. Naani ja Liebmani sidus semusuhe, mis oli saanud alguse kas Nõukogude tagalas või vahetult pärast Eesti taasokupeerimist. Kirju lugedes jääb mulje, et Moskvas töötanud Naani jaoks on periodiseerimisega tegelemine lihtsalt üks mitte eriti oluline lisakohustus muude tegevuste kõrval. Kõigis kolmes kirjas leiab viiteid

sellele, et Eestisse tulemiseks napib tal aega. See tekitab kahtluse, et ehk ei soovinudki Naan ise periodiseerimisarutlustel osaleda. Küll aga ergutab ta Liebmani nende ühiseid seisukohti kaitsma. Tundub nii, et enne esimest Nõukogude okupatsiooni Tartu Ülikoolis õppinud Liebman on võtnud ülesannet viia Eesti ajalookäsitlus uutele rööbastele tõsiselt ja sellega on kaasnenud ilmselt ka siseheitlused. Ega's asjatult soovita Naan Liebmanil enne arutlust julgustuseks sada grammi teha. Ise on ta seevastu omandanud nõukoguliku argumentatsioonitehnika põhitõed ning teab, kuidas osavalt välja tulla ka olukordadest, kus erialaseid teadmisi napib. Naan jagab sõbrale soovitusi, et alati on võimalik toetuda klassikutele: „Siin tantsi kogu aeg Marxi sõnadest.” Ja Naan teab, et sellisel kombel talitades pole eksimist karta: „.....наше дело правое, победа будем за нами.” Tunnustavaid sõnu jagub Naanil ka Artur Vassarale³, keda ta pidevalt

¹ Gustav Naan (17.05.1919–02.01.1994). Sündis Kaug-Idas, Vaikse ookeani ääres Vladivostokis. Õppis Leningradi ülikoolis füüsikat, kuid kõrgkool jäi sõja tõttu lõpetamata. Pärast sõda lõpetas NLKP juures asuva Kõrgema Parteikooli ja Ühiskonnateaduste Akadeemia ning kaitses dissertatsiooni filosoofias. Avaldas 1946. aastal ideoloogilise suunitlusega artikleid ajaloost. Need seisukohavõtud sillutasid talle tee tõusul üheks nõukoguliku ajalooteaduse juhtfiguuriks pärast sõjajärgses Eestis. Aastatel 1950–1951 oli ta ENSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi direktor, 1951–1964 ENSV TA asepresident. 1952. aastal ilmus „Eesti NSV ajalugu”, mille peatoimetaja ta oli. Üldkäsitluses on viidud Eesti ajaloo periodiseerimine kooskõlla Venemaa ajalooaga.

² Abe Liebman (24.05.1914–01.11.1990) 1939. aastal lõpetas TÜ filosoofiateaduskonna ja kaitses magistritöö juudikogukonna tekkimisest ja arengust Eestis. Teise Nõukogude okupatsiooni kehtestamise järel lülitati meeskonda, kelle sihtülesandeks sai Eesti ajaloo periodiseeringu viimine kooskõlla Venemaa ajalooaga. 1951. aastal heideti ta välja kommunistlikust parteist ning vabastati töölt Partei Ajaloo Instituudis ja vabariiklikus parteikoolis. Vallandamise põhjuseks oli pigem juudi päritolu kui süüdistus kodanlikus natsionalismis. Oli sunnitud aastatel 1951–1956 töötama Tallinna Vineeri- ja Mööblikombinaadis dispetšerina.

³ Artur Vassar (18.06.1911–17.07.1977). Arheoloog ja ajaloolane. Lõpetas 1939. aastal TÜ. 1944. aastal kaitses arheoloogia alal doktoriväitekirja, mida Nõukogude ajal ümber ei atesteeritud. Ajalookandidaat aastast 1946. 1944–1951 TRÜ õppejõud. Kujunes 1950. aastate alguses põhiliseks eesti-vene sõpruse sissekirjutajaks Eesti ajalookäsitluses. Teisalt mängis olulist rolli Eesti ajaloo uue periodiseeringu koostamisel, mistõttu võib teda pidada üheks tähtsamaks uue marksistlik-leninlik-stalinliku ajalookontseptsiooni juurutajaks.

Vasaraks⁴ nimetab. Gustav Naani keelekasutus on Venemaa eestlase kohta üllataval ladus, kuigi koomiline on lugeda „sull” ja „mull” „sul” ja „mul” asemel. Jahmatav on Naani pöördumine Liebmani poole 16. juuli kirjas, mis algab *How do You do*. Et Liebman inglise keelt valdas, selles pole põhjust kahelda. Et aga Naan teeb ainukeses ingliskeelses lauses kohe kummalise stiilvea

– see näitab, et selle keele tundmisega oli tal raskusi. Huvitav on kirjade juures ka see, et rahaasjade üle arutamine (kuidas komanderingute pealt võimalikult palju kasu lõigata) on neile meeste jaoks oluline teema. Kapitalismis üles kasvanud Liebman oli rahaasjus Naanist nutikam ja viimane sai ühe komanderinguga kõvasti vastu pükse ehk „põles läbi”, nagu ta ise kirjutab.

14. II 48

Tervist, Abe!

Sin praegu näite arvo. Tulla ei saa: eksam läikis eelmisel
25-le, praegu on kibe tööaeg. Ka 25. II ei too veel hingetõmmet.
31. II saja lüüda künnisest ühte filosoofiast, 15. IV - seminar ülesaat.
Püüa karista üksi. Üllpool on meil õige, meesühatus hea,
detaktides võime eksida. See, mis sulle peavalu teeb (loomised end)
pole nii kardetav kui näib olevat. Üht karista võib sinu peeda-
lõmi ajastuge jerses olevad künnised. Sinu tantsu nagu aeg
Hark: sõnadest (intendant J. Stahlmit, idal. ja ajal. materialismist;
võimane lk.), mis meil tõendid arstelt (lk. 14).

Hea oled kui arutamine saaks stenografiat (kõik
kellegi tähelepanu sellele pühkida!); arutamine katab kindlasti
johkem kui üks päev; mis saaks stenogrammi malle saata.
Ma saaksin anda 200 - sõnadest telegrammi või saata (Hark: vi-
helitavast sealt).

Ühe sõnaga: kame jels apakse, mõnda tüdy ja kaku.
Mallal sa malle Krumi saavad? 25. II lõheb vana.

Kas arutatakse sulle, et arstelt- malle sulle oli
õigus? 15. III. asemel maksid vaid 18. II. 20 kop. On
võimalune 8 (kõik), et komandeeritud kõik välgamineel
kõik ei või ületada 70% päevarahast (üpruste).
 $26 \times 0.70 = 18.20$. Põlvamala sõdurite maksid 137. III. ike
õla eest. "Põlvamala läbi" komandeerunguga.

Kõik avaldamine "Bolševikus" läikis jälle edasi,
apitlile: mõistlikum on mis on kinni "Majust" juubeli
mis, ajatega. Eriti vaimustust see ei tekitab. Pea asi,
oleks keegi kritiseeritud, kõik aine kindavad, kuid... kan-
gemale sellest ei lähe.

Tervist pererand Liebman'ile pererand N. -lt.

P.S. Enne diskussiooni võtta 100g. (40°-60°). G.V.

⁴ Juhan Vasar (17.03.1905–26.09.1972). Ajaloolane, filosoofiadoktor 1931. aastast. Teaduslik stipendiaat 1927–1930 Rootsis, Soomes, Lätis. Töötas alates 1951. aastast USA-s Rutgersi Ülikoolis. Avaldanud töid Eesti ajaloo alalt.

17. III 1948

Tervist, Abe!

Sain praegu kätte „avio”.⁵ Tulla ei saa: eksam lükati edasi 25-le, praegu on kibe tööaeg. Ka 25. III ei too veel hingetõmmet: 31. III vaja esitada käsikiri eesti filosoofiast, 15. III – seminari referaat.

Püüa kaitsta üksi. Üldfoon on meil õige, sissejuhatus hea, detailides võime eksida. See, mis Sulle peavalu teeb (esimesed osad) pole nii kardetav kui näib olevat. Õieti karta võib siin feodalismi ajastuga seoses olevaid küsimusi. Siin tantsi kogu aeg Marxi sõnadest (tsiteeritud J. Stalinil „Dial. ja ajal. materialismist”, viimane lk.), mis meil toodud artiklis (lk. 14).

Hea oleks kui arutamine saaks stenografeeritud (katsu kellegi tähelepanu sellele juhtida!); arutamine kestab kindlasti rohkem kui üks päev; siis saaks stenogrammi mulle saata. Ma saaksin anda 200-sõnalise telegrammi kui vaja (või helistada sealt).

Ühe sõnaga: наше дело правое, победа будет за нами.⁶

Millal Sa mulle Kruusi saadad? 25. III läheb vaja.

Kas kirjutasin Sulle, et hotelli suhtes Sull oli õigus? 45 rbl. Asemele maksti vaid 18 rbl. 20 kop. On niisugune § (konks), et komandeerida kõik väljaminekud kokku ei või ületada 70% päevarahast (судочные). $26 \times 0,70 = 18,20$. Sõiduraha maksti 137 rbl. Ühe otsa eest. „Põlesin läbi” komanderinguga.

Artikli avaldamine „Bolševikus” lükati jälle edasi, aprillile: märtsikuu nr – id on kinni. „Manifesti”⁷ juubeli jms, asjadega. Erilist vaimustust see ei tekitata. Pea asi, oleks keegi kritiseerinud, kõik aina kiidavad, kuid... kaugemale sellest ei lähe.

Tervitusi perekond Liebman`ile perekond Naanilt.

GN

P.S. Enne diskussiooni võta 100 gr (40° -80°).

16.VII 1948

How do You do,

Sain kätte periodiseerimise „ühendatud” variandi, tegin parandused ja saatsin täna avioga toimetusele.

Ühendamine oli tehtud päris hästi, veidi ainult liiga rahu säilitamise vaimus. Parandusi tegin võrdlemisi vähe, kuid arvan, et nad teevad artikli vastuvõetavaks. Aluseks on Vasara konstruktsioon, kuid kõik oluline, mis meil oli, on ka selles variandis. Väiksemad perioodid – nagu Vasaral – on vististi siiski õigemad – annavad paremini edasi vastavate ajajärkude omapära. Argumentatsioon on ka nüüd päris soliidne, Vasar on vahepeal nähtavasti veel tööd teinud. See näitab muidugi veel kord kollektiivse töö paremusi.

Arvan, et autorite seas tuleks Vasarat märkida esimesena. Eks ole? Kirjutasin selles vaimus ka toimetusele.

Mull algas eile puhkus, kuid plaanid läksid veidi sassi, sest Ženjal on veel лётная практика⁸ – 7. VIII-ni. Võib olla, et tulen vahepeal lühikeseks ajaks Eestisse.

Tervita Jutat ja tuttavaid.

GN

⁵ Lennupost.

⁶ Oleme õigel teel ja võit on garanteeritud.

⁷ Mõeldud on Karl Marxi ja Friedrich Engelsi „Kommunistliku partei manifesti” ilmumise 100. aastapäeva.

⁸ Suvine praktika.

16. VII 1948

How do You do,

Saan kätte perioodiseerimise "ühendatud" variandi, tegu parandused ja saatsin täna arvega formetssele.

Ühendamine oli tehtud päris hästi, veidi ainult liiga palju säilitamise varmus. Parandusi tegu võidlemisi vähe, kuid arvan, et nad teevad artikli vastuvõetavaks. Alusiks on Vasara konstruktsioon, kuid kõik oluline, mis meil oli, on ka selles variandis. Väiksemad parandused – nagu Vasarat – on võetud siiski arvesse – annavad paremini edasi vastaste ajajärgude omapära. Argumentatsioon / ka nüüd päris soliidne, Vasar on vahel nähtavasti veel tööd teinud. See näitab muidugi veel kind kollektiivse töö paremusi.

Arvan, et autorite seas tuleks Vasarat märkida esimesena. Eks ole? Kirjutasin selles varmus ka formetssele.

Mull algas eile juhus, kuid plaanid läksid vardi järele, sest Zenzal on need lüüdnud mähkumise – 7. VIII. Võib olla, et olen vahel lihtsuseks ajanud Eesti.

Tervita Jutab ja luttavaid. JLV

19. juulil 1948

Tere, AB!

Periodiseerimisega on nähtavasti jälle mõni äpardus?

Sellele mõttele tulin Sinu artikli („R. H.”, 15. VIII)⁹ lugemisel. Olid seal õige ulatuslikult (vist mingi üle 30 rea) tsiteerinud avaldamata „Periodiseerimise probleeme” (käsikiri, lk. 29, ajalehe artikkel 3. ja 4. kolonn).

„Metsikust terrorist... kodanluse vastu”. Edasi: „1932. a. hinnati (pro arvati) jne... kuni ... häda-ohu eest”. Siis „Fašistliku diktatuuri perioodil... kuni .. sõja ettevalmistamisel”. Kokku 34 rida!!!

BIIII¹⁰ lõpetajate Eestisse sõit lükati edasi umb. nädala võrra. Oma sõidu kohta ei tea ka

⁹ Ajaleht Rahva Hää.

¹⁰ Kõrgem Patriteikool.

sellepärast midagi kindlamat ütelda. Võib olla tulen, võib olla ei, sõltub olukorrast. Praegu veidi tööd siin.

Tervita Jutat. Ela hästi.

GN

P.S. Mõni päev tagasi saatsin Sulle, „avio” ga kirja ja toimetusele parandatud teksti. Kirja said kätte? Kui aega on, vaata tekst läbi.

GN

19. juulil 1948

Tere, AB!

Perioodiliseks on nähtavasti jälle mõni äpardus?
Sellele mõtle tuleb sinu arvake ("R.H.", 15.VII) lugemisel.
Oled seal õige alatuslikult (võib midagi üle 30 rea)
bitterimult avaldamata. Perioodiliseks probleemiks
(kõnkiiri, lk. 29, algale arvakele 3. ja 4. kolonn).
„Mõistest hõõrut... kodanuse vastu“. Edasi:
„1932. a. hunnati (pro arvati) ju... kuni... ~~hõõrut~~
~~hõõrut~~ hõõrut... hõõrut...“ Siis: „Fasistliku
hõõrutuse perioodil... kuni... sõja eelvalmistamisel“.
Kokku 34 rida!!

BNU lõpetajate loomise võit liigab edasi umb.
nädala võrra. Oma võidu kohta ei tea ka sellepärast
midagi kindlalt ütelda. Võib olla fulen, võib olla ei
sõltub olukorrast. Praegu veel tööd sin.

Tervita juhat. Ela hästi. JN

P.S. Mõni päev tagasi saatsin sulle „arv“ga kirja
ja loomusele garantatult teksti. Kirja saat „kätte“?
Kui aega on, vaata tekst läbi. JN

Helen Lausma-Saar

(1988)

Lõpetanud 2012. aasta kevadel Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi *cum laude*, magistritöö teemaks oli „Ajalooteadus Nõukogude Eestis 1944–1952”. 2012. aasta sügisest samas doktorant.